شانۆکاری کورد وئەرکیۆلۆژیای شانۆ

نیهاد جامی

کاتێ ڕووبەرووی پرسیارو گومان ئەبینەوە لەبەرامبەر ڕابردووی بزووتنەوە شانۆییەکەمان دەبینین ئیدی بەپێی ئەو مێژووە دەبوو شانۆ ڕەگێکی پۆلاینی لەکۆمەڵگادا هەبوایە، چونکە بەپێی قۆناغەکان ئەم شانۆیە گەشەی کردووە تائاستی ئەوەی ویستوویەتی لەچەندین هەوڵی جیاواز گوتارە شانۆییەکە بە ئاقاری تردا بەرێت، کەچی دەبینین ئەمرۆ شانۆ لەکۆمەڵگای ئێمەدا بوو بە هونەری نوخبە، بۆیە شانۆ لەئێستا دامەزراوێکی نوخبەوییە، کاتێ لەو دامەزراوە بدوێین پێویستە دوان قسەکردن بێت لەسەر ساتەوەختی قۆناغە مێژوویەکان، کە تەواوی قۆناغەکان وێنەی ئەو نەخشەیەمان بۆ پێك دێنێت کە تەواوی هەوڵەکان بە بزووتنەوە شانۆیەکەمان ناو دەبەین، هەڵبەت لەم نێوەندەدا زۆر باس لە قۆناغی هەفتاکان دەکرێت، بە سەردەمی زێڕین ناوی دەبەن، کاتێ سەیری ئەو ئارگۆمێنتانە دەکەین، دەگەینە ئەو دەرەنجامەی ئەو ناوبردنە بەرەنجامی ژمارە زۆری نمایشەکانە، نەوەك ئاستی هونەری نمایشەکان، تەنانەت ئەو ووتارە دەگمەنانەش کە لەو قۆناغە نووسراون ئاماژە بۆ ناوەڕۆکی نمایشەکان دەکەن نەوەك بۆ ئاستی هونەری بەرهەمەکان، بیریشمان نەچێت گوتاری ڕەخنەیی بەرەنجامی پێشکەوتنی ئاستی نمایشەکانە، لەکوێ شانۆ بەرەو پێش ڕۆیشت ئەوە گوتاری ڕەخنەیی دەرگا بۆ پێشڤەچوون لەئاستی بزووتنەوەکە دەکاتەوە، بۆیە ئەو حالەتە زیاتر لەسەر قۆناغی هەشتاکان ڕەنگی داوەتەوە، لەگەڵ سەرهەڵدانی یەکەمین ئەزموونەکانی شانۆی ئەزموونگەری دەبینین ڕەخنە دەیەوێت لەئاستێکیترەوە قسە بکات کە پەیوەستە بە خوێندنەوەی ڕووبەرە ئاشکرا نەکراوەکانی نمایشی شانۆیی، ئەوەش لەنووسینی ئەو شانۆکارانەی ئەو قۆناغە تێبینی دەکەین، ئەگەرچی هەوڵەکان هەندێکجار سادەو پەخشانئامێز دەکەونەوە، بەڵام سەرەتایەکی زانستی لەخۆ دەگرن بۆ ئەوەی لەهەر کاتێکدا شانۆ بەرەو پێش ڕۆیشت ئەوا گوتارە ڕەخنەییەکەش بەدوای میتۆدی ڕەخنەیی جیاواز دەگەڕێت، لەو بارەیەوە قۆناغی ڕاپەڕین گەواهی ئەو ڕاستەیەمان بۆ ئەدات کە ئامادە بوونی پرۆژەی تر کە پەیوەست بوو بە جولەو ئاماژەو دەنگەوە وای کرد گوتارە ڕەخنەییەکە لەناو تێزەکانی هیرمنیۆتیکاو هەڵوەشاندنەوەو سیمیۆلۆژیا گوتاری ڕەخنەیی بنیات بنێت، بەڵام بەوەی بمانەوێ ئەو بزووتنەوەیە ئەمڕۆ سیماکانی بناسین، ناتوانین وێنەیەکی ڕوونی ئەو بزووتنەوەیە بخوێنینەوە هێندەی دەتوانین قۆناغەکان پۆلین بکەین، کە هەر قۆناغێك زیاتر دەرەنجامی دۆخە سیاسیەکەیە نەوەك هونەریەکەی، هەڵبەت پۆلین کردنی قۆناغەکان

بەپێی ئاستی هونەری زۆر جیاوازترە وەك پۆلین كردنی بەپێی قۆناغە سیاسیەكە، ئەوەش پرۆژەیەكی ئەرشیفی نیە بەڵكو پێویستی بە پرۆژەیەكی ئەركیۆلۆژی هەیە.

پرسیاركردن لە شوناس:

خوێندنەوەی ئەركیۆلۆژیی هەڵكۆڵینە لەناو ئەو ئەرشیفەو تێكشكاندنی ئەو زەمەنە كرنۆلۆژییە كە هەمیشە ویستوویەتی ژمارەی نمایشەكان ببەستێتەوە بە ئامادەبوونی شوناس لەشانۆدا، بۆیە پێویستە پرسیاری ئەوە بكەین چۆن سەیری شوناس ئەكەین؟ شوناس لەچ چەمكێكەوە تێی ئەڕوانین؟ ئایا شوناس تێگەیشتنێكی سیاسیە؟ یا سۆسیۆلۆژیە؟ كێشەی شانۆی ئێمە لەوەدا بووە شوناس وابەستە كراوە بە شوناسی سیاسیەوە، زمان رەهەندی یەكەم و سەرەكی ناو شوناس بووە بەوەی هەموو هەوڵێكی كرچ و كاڵ بەزمان و جلی بەرگی كوردی نمایش كراوەو ناوی نراوە شانۆی رەسەنی كوردی، ئەو تێگەیشتنە بۆ شوناس بەرەنجامی دیدێكی ناسیۆنالیستی بووە بۆ گوتاری كوردبوون، لەكاتێكدا پێویست بوو شوناس لەپانتاییەكی ئیستاتیكی و شانۆیی سەیر بكرێت، بەوەی شوناس بەرەنجامی عەقڵی شانۆكاری كوردە، عەقڵێك كە بیربكاتەوەو ئینتیمای راستەوخۆ بۆ تیۆرە نەكات، هێندەی بگاتە ناو دیدگای رەخنەیی بۆ تیۆر، ئەوەش پێویستی بە گومان كردنە لەو مەعریفە شانۆییەی ئامادەبوونی هەبووە، شانۆكاری كورد هەمیشە كارەكتەرێك بووە ئینتیمای ڕاستەوخۆی بۆ تیۆر كردووە، نەیویستووە رەخنە ئاراستەی تیۆرە شانۆییەكان بكات، بەڵكو هەمیشە وەك موقەددەسێك سەیری كردووە، ئەوەش وەك گرۆتۆفسكی ئەڵێت "یا بەوەفایت یا داهێنەریت"

دیارە شانۆكاری كورد چونكە بەوەفا بووە بۆ تیۆر بۆیە نەیتوانیووە خاوەنی شوناسێكی خۆی بێت، شوناسێك كە ئیلیا كازان لەشانۆی (لنكۆلن سنتەر) پێی گەیشت كاتێ ویستی دیدی ستانسلافسكی بۆ پرۆسەی ئامادەكردنی ئەكتەر بگۆڕێت كە بەهیچ جۆرێك نەشگەڕێتەوە بۆ چارەسەریەكانی برێخت لەو بارەیەوە دەڵێت "من دژی ستانسلافیكی نیم، بەڵكو دژی تێگەیشتنی ئەمریكیەكانم بۆ ستانسلافسكی" لەوەدا دەگەینە ئەو دەرەنجامەی ئیلیا كازان كەسێكی بە وەفا نیە بۆ ستانسلافسكی، بەڵكو كارەكتەرێكی داهێنەرە، داهێنەربوونیشی وای لێ دەكات كە ئەوە رابگەیەنێت دژی تیۆر نیە، بەڵكو دژی تێگەیشتنی ئەوانیترە بۆ تیۆر، ئێمە كە بە وەفاو دڵسۆزبووین بۆ تیۆر نەمانتوانی ببینە خاوەنی شوناس، هەڵبەت بەوەفابوون وای كرد لەدیدێكیترەوە كە دیدی ناسیۆنالیزمە بۆ شوناس ناو لەو بزووتنەوەیە بنێن شانۆی كوردی، دەنا ئێمە خاوەنی شوناس نین، ئەوە سەرەڕای ئەوەی شانۆ دیاردەیەكی خۆر ئاواییە دەشێ ناونانی شانۆی كوردیی تەنیا بریتی بێت لە شانۆیەك كە ئەوانەی پێی هەڵدەستن كوردن وبەزمانی كوردی ئەدوێن دەنا شانۆیەك كە بە شانۆی كوردیی ناوبرێت دەبێت بەرەنجامی عەقڵی شانۆكاری كورد بێت، چارەسەری بۆ تەواوی ئەو بونیادو پێكهاتانە بكات، دەنا هەموو ناونانێك جگە لەبەرهەم هێنانەوەی وێنەی مۆزەخانەیی لەناو كوردبوون توانای ئەوەی نیە شانۆیەكی تایبەتمەند بنیات بنێت، چونكە ئەو كارە پێویستی بە پرۆژەی ئەلتەرناتیڤ وجیاواز هەیە.

پڕۆژەی ئەلتەرناتیڤ لەبزووتنەوەی شانۆییمان:

پڕۆژەی ئەلتەرناتیڤ پێویستیەکی ناو بزووتنەوە شانۆییەکەمانە کە توانای ئیشکردنەوەی ئەرکیۆلۆژی هەیە لەسەر ڕابردوو، ئەوەش گەیشتنە بەو نهێنیەی لەناو گوتارە شانۆییەکەمان وون بووە، کاتێ باس لەپڕۆژەی ئەلتەرناتیڤ دەکەین مەبەستمان نمایشی ئەلتەرناتیڤ نیە، چونکە تا شانۆ لە خەمی نمایش دەربازی نەبێت ناتوانین گۆڕان لەگوتارە شانۆییەکەمان بکەین، ئێمە پێویستمان بەوەیە شانۆ وەك پڕۆژە سەیر بکەین، هەڵبەت ئەوە بەو مانایە نیە ئێمە شانۆمان وەك پرۆژە نیە، نەخێر بەڵکو بە پێچەوانەوە هەوڵی چەند گرووپ وتیپێك وەك پرۆژە دەبینرێت، هەڵبەت قسەکردن لەو پڕۆژانە توانای ئەوەی هەیە گفتوگۆیەکی ڕەخنەیی بنیات بنێت، بۆ ئەوەی ئاستی پڕۆژەکان بناسرێن، بەڵام بەبێ گفتوگۆکردن لەو پڕۆژانە پڕۆژەکان لەناو سڕینەوەو پیاهەڵدان دەمێننەوە، لەهەردوو ئاستەکەدا ئەوە کێشەی مەعریفەی شانۆییە تووشی ئەو ئاستەنگانەمان دەکاتەوە.

هەڵبەت کاتی دەبێ ئەوەشمان بیر نەچێت کەسانێك دەکەونە ئەو ئاقارەوە کارەکانیان بە پڕۆژە ناو دەبەن، بەڵام ئەوەی وای کردووە هەوڵە کرچەکانیش ناوی پڕۆژە بگرنە خۆیان پەیوەستە بە غیابی بەرپرسیاریەتی و نەبوونی گوتارێکی ڕەخنەیی، ئەگەرچی هەندێك هەوڵی نمایش بۆ کاری جیاواز لەستوونی رۆژنامەکاندا دەبێتە ڕووبەرێك بۆ پڕۆژەی شانۆیی، بەڵام دەبێت ئەوە فەرامۆش نەکەین ئەو نووسینانە بەهۆی نامۆبوونی ناوەکان و نەبوونی میتۆدی ڕەخنەیی دیسان ناتوانن گفتوگۆ بخوڵقێنن ئەوە پەیوەندیی و سەرسامی رۆژنامەنووسە کە لەئاستی تێگەیشتنی خۆیەوە بۆ شانۆ حوکمەکانی بەیان دەکات، بۆیە پێویست بەوە دەکات کاتێ قسە لەئاستی هەر پڕۆژەیەکی شانۆیی بکرێت ئەوە دەست نیشان بکەین، کە ئاخۆ ئەوانە شانۆکاری جدی ناو گوتارە شانۆییەکەمانن؟

هەندێکجار چەند ئارەزوومەندێك خولیای نواندن و لاسایی کردنەوە کردوویانیەتی بە شانۆکار ئیدی ئەو ناوەیان بە پیشە بۆ ماوەتەوە، یاخود بڕوانامەیەکی دبلۆمی وەگرتووەو ئیدی تامردن ئەو شانۆکارە، هەموو شکست و بێتوانایەکی ئەو کارەکتەرە بە شکستی شانۆ سەیر دەکرێت.

ئاگایی شانۆکار.. مەعریفەی شانۆیی:

شانۆکاری کورد بەشێکی کارەکتەرگەلێکن هەرەمەکیەت هێناویانی نەك مەعریفە، بەداخەوە هەندێکجار ئەو مەعریفەیە هێندە لەناو تۆزی ڕەفەی کتێبخانەکان نوقمە ناتوانێ دید وجیهانبینێکی جیاواز بە شانۆ ببەخشێت، کێشەکەش پەیوەست نیە بە تەمەن و قۆناغێکەوە هێندەی پەیوەستە بەدیدی مەعریفی ئێمە بۆ شانۆ، زۆرجار نەبوونی پڕۆژە پەیوەستە بە غیابی مەعریفەوە، کە مەعریفە هەبوو شانۆکار خاوەن پڕۆژە ئەبێت، پڕۆژەی ئەلتەرناتیڤ پێویستی بە شانۆکاری ڕوناکبیرە پێویستی بە کارەکتەرێکە بیر بکاتەوە، نەك پەیڕەوی میتۆدێکی دەست نیشان کراو بکات، بەبێ بوونی گومان و پرسیار لەو میتۆدە، چیتر ناوە مەزنەکان لەناو ستایش نامێننەوە.

لێرەدا قسەیەکی شانۆکار شەماڵ عومەرم بیر دێتەوە کە دەڵێت "چیتر بۆ بیرۆکەی چاوەڕوانی پێویستم بە صامۆئیل بیکت نیە" هەڵبەت سیاقی قسەکە جیاوازە، بەڵام من مەبەستمە ئەو قسەیە بێنینەوە، شەماڵ ئاوا ئاماژە دەکات کە ئیدی پێویست بەوە ناکات بۆ بیرۆکەی چاوەڕوانی بیر لە چاوەڕوانی گۆدۆ بکەینەوە، هێندەی تۆ کائینێکی شانۆیی مەشقەکان تۆ دەگەیەننە ئەوەی حالەتێکی نوێ درووست

بکەی، دەبێت ئەوەمان لەیاد بێت ئەو پرۆژانە پەیوەندیی بە مەعریفەیەکی شانۆیی قووڵ هەیە، مەعریفەیەك هەموو ئەوانەی ناویان شانۆکارە بەرگەی ناگرن، هەر بۆیە دەبینین زۆربوون ئەوانەی شەیدای دەرکەوتن بوون لەو ساڵانەی دوایی زۆر بەخۆشحاڵیەوە کەوتنە بەرهەم هێنانی فلم و بەشێکی زۆریشیان ئێستا شەیدای دەرکەوتن لە زنجیرە تەلەڤزیۆنەکانی ڕەمەزانن، لەکاتێکدا چەند دەستەبژێرێکی دەست نیشان کراو لەو نێوەندە ماونەتەوەو خەمی شانۆیانە، مەعریفەی جیاواز وای کردووە بیرکردنەوەی جیاواز شانۆمان پێبکات، لەوانە پرۆژە درێژخایەنەکانی شانۆکار (گەزیزە) وەك شانۆیەکی فێمێنیستی کە بەپێی پێویست نەتوانراوە ئەو ئەزموونە بخوێنرێتەوە، بەواتا ئێمە ناتوانین بڵێین مەعریفە بەتەواوی وونە لای شانۆکاری کورد ناکرێ هەوڵەکانی شانۆی سالار یا کۆری شانۆی با بە جیاوازی بۆچوونیشمان بەکاری جدی سەیر نەکەین بۆ شانۆ، ناتوانین ئەو هەوڵانە لەدەرەوەی مەعریفە ببینینن مەسەلەکەش بەتەنیا مەعریفە بۆ شانۆکار بەس نیە هێندەی ئەو مەعریفەیە کامەیە شانۆمان بەرەو پێش ئەبات، کامەران رەئوف ناوێکی درەوشاوەی شانۆی ئێمەیە، تەنانەت لەدوای راپەرینیش بەهەردوو شانۆیی (وێرانە)و (چیرۆکی خۆشەویستی) توانی چێژی هونەریمان بۆ شانۆ بپارێزێت، بەتایبەت لە (وێرانە)، دیارە ناتوانین بڵێین مەعریفە بوونی نەبوو لە (چیرۆکی خۆشەویستی) بەلام جۆری ئیشکردنی دەرهێنەر حوسێن میسری لەو کارە وای کردبوو ئاماژەی سرووشتی (کوێستان) زاڵ بێت بەسەر ئاماژەی درووستکراوی نواندن لای (کامەران)، کەچی کاتێ ساڵی پار کامەران لە (چاوەڕوانی گۆدۆ) بینیمانەوە، دیدی مەعریفی کامەران بۆ ئەو تێکستە دیدێکی زۆر ڕووکەشانە بوو بۆ تێگەیشتن لە دنیا، تەنانەت نواندن لەناو جولەو هەستی ئاسایی دەرنەچوو بوو ئایا ئەوە مانای وایە کامەران بێ مەعریفەیە؟ نا بەڵکو ئەو مەعریفەیەی ئەو داهێنەرەمان شانۆی بیکتی پێکرد مەعریفەیەکە توانای زیندەگی نیە بۆ ئەو ڕۆژگارەمان، ئەو پێویستی بەوە بوو لەدیدی ڕۆشنترەوە سەیری شانۆی بکردبا، هەر بۆ نموونە خەڵك چاوەڕوان بووە ئەو باشتر بێت لەکارەکانی ڕابردووی کە وا نەبوو واتا لە مەعریفەی فراوان و جیاواز بەدوور بوو، بۆیە هەمیشە ئەبێ لەسەر چەمکی مەعریفە زیاد لەپێویست دەست نیشانی جۆری ئەو مەعریفەیە بکەین چونکە زیاد لەمانایەکی هەیە.

لەگەڵ ئەوەشدا مەعریفەی شانۆیی بەتەنها پەیوەست نیە بە دەرهێنەرانەوە، بەڵکو ئەکتەرو ڕەخنەگرانیش دەکەونە ناو ئەو ئیشکالیەتە بەهۆی ئەوەی ئەوە مەعریفەیە ئەکتەر وا لێدەکات بگاتە پەی بردن بەنهێنی کارکردنی دەرهێنەر، ڕەخنەگریش لەساتەوەختی بوونی مەعریفەی شانۆیی فراوان لەشێوازو ئەزموونە شانۆییەکان وای لێدەکەن توانای خوێندنەوەی بونیادی پێکهاتەو ڕووە نادیارەکانی شانۆمان بۆ دیار بکات.

پانۆرامایەك بۆ گوتاری ڕەخنەی شانۆیی:

لەڕاستیدا بوونی ڕەخنە بەبێ بوونی نمایشی هونەری بەرز کارێکی بێهودەیە، کاتێ شانۆ بوونی نەبوو ڕەخنە چۆن بێتە بوون، ڕەخنە کاتێ چالاك ئەبێت کە بزووتنەوەیەکی شانۆی هەمە ڕەنگ بوونی هەبێت، شانۆیەکمان هەبێت لەناو شێوازی جیاواز دەربکەوێت، تا ڕەخنەگر بتوانێ ئاستی ئەو بزووتنەوەیەمان پێ بڵێت، ئێمە ناتوانین بەبێ نمایش چاوەڕوانی ڕەخنە بین، ئەو کاتانەی نمایشی بەرز دەردەکەوێت

مەعریفەی ڕەخنەگر ناگاتە ئاستی مەعریفەی نمایش ئەوەش وا دەکات ڕەخنە لەنێوان ستایش و سەرزەنشت کردن خۆی یەکلا بکاتەوە، چونکە ناتوانێك سێنتەری گوتاری نمایش هەڵوەشێنێتەوەو لەڕێگەی بونیادەوە سەرلەنوێ سیستمی ڕێکخەری نمایش بخوێنێتەوە، بۆیە ئەوانەی لەناو شانۆی ئێمە مومارەسەی ڕەخنە ئەکەن ناتوانن لەناو شانۆ بیر بکەنەوە، چونکە هەست بە ئامادەبوونی پرۆسە شانۆییەکە ناکەن، ڕەخنەگر پێویستە کارەکتەرێك بێت نووسین بەرهەمی بیرکردنەوە بێت لەناو شانۆ هەر بۆیە، ئەو ووتارە ڕەخنەییانەی توانیویانە لەناو شانۆ نزیك ببنەوە ئەوانە نووسیویانە کە خۆیان شانۆکار بوونە، ئەوانەش بریتین لە (دانارەئوف، دانا عەلی سەعید، حەمە سدیق، کاسترۆ مەجید، ئیسماعیل هەورامی، بورهان غەفور، کاردۆ محەمەد، فریاد ئەحمەد) دیارە بەسەرنجدان لەسەر نووسینەکانی ئێستای (دانا رەئوف) یشەوە کە زۆرجار زمانێکی وەسفی بەسەر زمانە ڕەخنەییەکە زاڵ دەبێت، ئەوە لەکاتێکدا دانا یەکێکە لەو ڕەخنەگرانەی لە هەشتاکان توانی بنەمای زانستی بۆ ڕەخنەی شانۆییمان بنیات بنێت، هەروەها کەسانێتر هەیە زیاتر مۆرکێکی ڕۆژنامەنووسی بەسەر نووسین و ڕەخنەکانیانەوە دیارە کە ئەوانەش جۆرێك ڕەخنەن پێویستیەکی ناو گوتارە شانۆییەکەمانە دیارترین ئەو ناوانەش (کامەران سوبحان، شۆرش محەمەد حوسێن) لەپاڵ ئەوەشدا هەندێکیتر هەن ویستوویانە لەگەڵ تەوژمە جیاوازەکان بە دیدێکی تر بنووسن، لەوانە (حەیدەر عەبدولرەحمان) کە کاریگەریەکی باشی هەبوو لەسەر هەوڵی گەنجانی شانۆکاری هەولێر بەدوای ناوەڕاستی نەوەدەکان توانی تاڕادەیەك ڕەخنە لەو هەوڵانە بگەیەنێتەوە نمایش، هەندێك ئیشکردنی تر پەیوەستە بەکاری بیبلۆگرافی ونووسینەوەی مێژوو بۆ دەست نیشان کردنی ئەم قۆناغە جیاوازانە، لێرەدا دەبێت هەوڵەکانی (یاسین قادر بەرزنجی) وەك هەوڵی دڵسۆزانە بۆ نووسینەوەی ئەو مێژووە سەیر بکەین، بەڵام کەسانێتر هەر لەو دیدە ئەرشیفیەوە دەیانەوێ لەبڕی تەدوین کردنی ئەو مێژووە دێن لەمێژووەوە باز ئەدەنە ناو ئێستا، ئەوەش بەکەم سەیرکردنی ئێستایە، کە بەرەنجامی ئەو عەقڵە دۆگماییەی ئیشکردنە کە ڕێگا نادات نە مێژوو نووس بێت وە نە ڕەخنەگر، لەو بوارەدا دەتوانین ئاماژە بۆ ناوی (موحسین محەمەد) بکەین.

ئەو هێندەی وەك رۆژنامەنووسێك دەیبینین پەیوەندیی بە ڕەخنەوە نیە، ڕەنگە لەرۆژگارێکدا ئەوانە ڕەخنەگری سەردەمەکەی خۆیان بووبن بەهۆی ئەوەی ئاستی نمایشەکان هێندە سادە بووبن هەر ئەو ڕەخنەگرانەی بۆ بەرهەم هێنابین، بەڵام ئەو ڕەخنەگرانە ناتوانن بێنە ناو سەدەی بیستەمەوە، ئەوە قسەیەکی (فۆکۆ) مان بیر دێنێتەوە کە لەبارەی مارکسەوە دەڵێت "ناتوانێ بێتە ناو ئەو سەدەیە، وەك ئەو ماسیەوایە لەدەریا دەری بکەیت دەخنکێت" ئەو ڕەخنەگرانەی ئێمەش بیانکەینە ناو سەدەی بیست و یەك تەنها رۆژنامەنووسێکی خراپیان لێ دەردەچێت، ئەو قسەیە بۆ (ئەحمەد ئابلاخی) ش هەر ڕاستە، جۆرێکی ترمان هەیە کە لەژێر کاریگەری شانۆی عیراقیەوە توانای دەرباز بوونیان نیە دیارترین ناویش لەم جۆرە (سەباح هورمز) ە.

ئەو لەژێر کاریگەری ڕەخنەگرانی شانۆی عیراقیەوە دەنووسێت، بەهۆی ئەوەی ڕەخنەگرێکی وەکو (عواد علی) کتێبەکەی بەناوی (المألوف واللاالمألوف فی المسرح العراقی) ە کتێبەکەی هورمز بەناوی (التقلیدی واللاتقلیدی فی المسرح الکردی) دیارە (تەقلیدو ناتەقلید) هەمان (المألوف واللاالمألوف) کەی عەواد

عەلیە، شانۆی کوردیش لە شانۆی عیراقیەکە وەرگیراوە، تەنانەت مادامەکی کتێبەکەی عەواد باس لە شانۆی ئەزموونگەری عیراقی ئەکات و لەسەر (صلاح القصب) ئەدوێت، ئەبێت بەشێکی کتێبەکەی سەباح هورمزیش لە سەر شانۆی ئەزموونگەری کوردی بێت و لەسەر شەمال عومەر قسە بکات نەك هەر ئەوە بەڵکو لەناوەڕۆکیشدا سەرسامیەکەی بەڕادەیەکە دێری کتێبەکە ئەگوازێتەوە، ئەوەتە عواد علی لەبەرامبەر کەسایەتی (لێبووکی خەمەکانی سێرك) ی صلاح القصب دەنووسێت "سبق ان طرحة ارنست همنغواي في رواية الشيخ والبحر ومفادها ان الانسان قد يقهر ولكنة لايهزم" کەچی سەباح هورمز هەمان دێر بێ ئاماژەدان بۆ شانۆگەری (گەشتەکەی حەسەن) ی کامەران رەئوف وەدەنووسێت ئەو بیرۆکەیە دەسەپێنێتە سەر (حەسەنی لێبوك، عەلی کەشتیەوان، سەلامی کەمانجەژەن، برایمە شێت) کاتێ رەخنەگرێکمان هەبێت ناونیشانی کتێب و میتۆدی رەخنەو دەستەواژە رەخنەییەکانی لەکتێبی ترەوە وەرگیرابن، لەکاتێکدا رەخنە لەشانۆی عیراقی لەو ئاستە نیە کە ئەو وای زانیووە ئەو رێگایە ئەیکات بەڕەخنەگر، لەوانەیە ئەوە پانۆرامایەکی زۆر خێراو کورت بێت بۆ ڕەخنەی شانۆییمان، لەئەنجامی هەست بەلێپرسینەوەمان بۆ شانۆ ناچار ئەبین هەندێك لەو نووسەرانە لەقسەکانیشمان تووڕە بن.

دەق، ڕووبەرێك بۆ نووسینەوەی شانۆ:

روانین بۆ دەق لەناو شانۆدا کۆڵەگەی سەرەکی شانۆ نیە، بەڵکو پێویستە لەڕێگەی دەقەوە زەمەنی داهێنان نەکوژرێت کە زەمەنی ئەکتەرو دەرهێنەرە، رۆشنبیریی شانۆییمان لەهەشتاکانەوە کۆمەڵێك تێکستی شانۆیی دیاری کردووە بە کوردی (شکسپیر و ئەپسن و چیخۆف) ئەو ناوانە بوونە کەزۆر جار کەوتوونەتە سەر شانۆکانیشیمان، بەلاّم کاتێ ئەو تێکستانە ناتوانن شانۆیەکی زیندوو بنیات بنێن ئەوە خەوشی نووسەرەکان نیە، هێندەی ئەوە دیدی دەرهێنەرە وەك نابینایەك سەیری دەقی کردووە نەیتوانیووە زەمەنی ئامادە بوونی خۆی وون نەکات، لەهەفتاکانەوە شانۆگەری (گۆرانی چایکا) لەسەر شانۆکانی ئێمە نمایش ئەکرێت، بەلاّم تا ئێستا دەرهێنەران پرسیاری ئەوەیان لەخۆیان نەکردووە (چایکا) مانای چیە؟ لەوانەشە هەندێك لەو دەرهێنەرانە وایان زانیبێت ئەوە کورتکراوەی ناوی کارەکتەرە سەرەکیەکە ڤاسیلیە، بەلاّم چونکە پرسیاریان نەبووەو ئەو مەعریفەیەش نەبووە نەیانزانیووە مانای چیە؟ لەکاتێکدا چایکا واتا ئەو مەلە جوانانەی بە کۆمەڵ ئەفڕن، ئەو قسەیە شانۆگەری (گۆرانی چایکا) ی فریاد ئەحمەد ناگرێتەوە کە دیمەنی کۆتایی ئەکتەرە سەرەکیەکە لەبەرزاییەوە دەبێتە چایکا، ئەوەش بەستنەوەی کارەکتەرە بەناونیشانەکەی چیخۆفەوە، ئاشکراکردنی نهێنی ناو تێکستە لەڕێگەی پرۆسەیەکی دۆنادۆنی نێوان ڤاسیلی وچیخۆف.

بۆیە شانۆکاری کورد زۆرجار بۆچوونی وابووە ئەگەر لەدەقی مەزن کار بکات ئەوە شانۆی مەزن بنیات ئەنێت و ئەبێتە داهێنەر، لەکاتێکدا تواناو دیدی دەرهێنەر ئەتوانێ بەبێ بوونی تێکستی مەزنیش شانۆی ئەفرێنەر بنیات بنێت، ئەوەش ئەزموونەکانمان لە رابردوو فێری ئەوەیان کردووین کەبێ بوونی دەقیش ئەتوانین شانۆ بنیات بنێین، بەڵکو تەنها مەشق و گەڕان لەپێناو خوڵقاندن شانۆ بنیات ئەنێت پیتەر بروك رۆژێکیان وتوویەتی "پانتایەکی بەتاڵم بدەرێ شانۆیەکی ڕاستەقینەی تیا بنیات ئەنێم".

ئەوە دیدی دەرهێنەر و بەشداری کردنی ئەکتەرە شانۆ دەخوڵقێنێ، ئەوەش بەو مانایە نیە کە تێکستی شانۆیی ناتوانێ بەشداری لە بنیاتنانی ئەزموونی بەرز و هونەری و ئیستاتیکی بکات، لەو بوارەدا دەتوانین ئاماژە بکەین بۆ نمایشەکانی (کارەکەرەکان) ی دلێر محەمەد، (کەڤاڵی پەپوولە) بورهان غەفور، (سەفەری پاکبوونەوە) ی مەهدی حەسەن، (هۆرۆسکۆب) ی کاردۆ محەمەد.

بۆیە دەکرێ تێکستی شانۆیی ببێت بە زەمینەیەکی پتەو بۆ نمایشی شانۆیی، بەلاّم بەو مەرجەی دەرهێنەر ئینتیمای ڕاستەوخۆ بۆ ووشەی نووسراو نەکات، ئەمرۆ لەووڵاتی ئێمەدا پرۆژەی وەرگێرانی تێکستی شانۆیی بۆ زمانی کوردیی پرۆژەیەکە کاری ووردی بۆ دەکرێت دیارترین ئەو پرۆژانەش ئەو زنجیرە کتێبەی دەزگای ئاراسە کە شانۆکار دانا رەئوف سەرپەرشتی ئەکات، ئێمە لەرێگەی ئەو پرۆژەیەوە زۆر بەپێش شانۆی عەرەبی کەوتووینە بەهۆی ئەوەی ئێمە بە (لاش نۆرین) یێك ئاشنا بووینە شانۆی عەرەبی تائێستا ناویشی نەبیستووە، ئێمە لەرێگەی ئەو پرۆژەیەوە کۆمەڵێك تێکستی ستریندبێرگمان بە کوردی هەیە، بەلاّم هەموو ئەوانە کوا دەستی کام ئەفرێنەرە دەیکات بە شانۆیەك کە کاریگەری لەناو بزووتنەوە هونەریەکە هەبێت و لەئاستی کۆمەڵگاش بتوانێ بینەر تێبگەیەنێت کە بوونی شانۆ یەکێکە لە گرنگترین پێداویستیەکانی کۆمەڵگا.

شانۆکاری کوردو تیۆریزەنەکردنی تیۆر:

کاتێ بە پانۆراما ڕەخنەییەکەدا بچینەوە تێبینی ئەوە دەکەین ئیدی پێویستە شانۆکاران خۆیان بێن لەسەر پرۆژە شانۆییەکانیان بدوێن، لەبارەی ئەو چەمك وتیۆرانەی شانۆ کە کاری تیا دەکەن، دیارە لەو نێوەندەدا نەوەی هەفتاکان و هەشتاکان بەرپرسیاریەتیەکی دیاریان کەوتۆتە ئەستۆو ئەوان هۆکارێکی سەرەکی بوونە لەو بوارە کەنەیانتوانیووە کاری لەم چەشنە ئەنجام بدەن، ئەگەر ئەوان تیۆریزەی کارەکانیان بکردبایە ئەمرۆ دەتوانرا ئەو تیۆریزە کردنە وەك ئارگۆمێنتی ئەو هەوڵانە سەیر بکرێت، ئەگەرچی لەگەڵ کۆتایی سەدەی بیستەم ئەو ئاگاییە دەردەکەوێت بۆ تیۆریزە کردن ونووسینی گوتاری ڕەخنەیی، لەوانە ئەحمەد سالار هەوڵی داوە لەپاڵ کارکردنی وەك ئەکتەرو نووسەر و دەرهێنەر تیۆریزەی پرۆژە شانۆییەکانی بکات، هەروەها ئیشکردنی گەزیزە لەبواری شانۆی ژندا وەك نووسەر و دەرهێنەر دواتر لەرێگەی گفتوگۆی درێژەوە ویستوویەتی ئەو ئەزموونە بخاتە نێو پرسیارو گومانەوە، ئەوەش نووسینەوەی ئەزموونی کارکردنیەتی، دانا رەئوف لەکتێبەکەی (گوتاری ئەزموونگەری لەرەوتی شانۆی کوردیدا) هەوڵی خوێندنەوەی گوتاری ئەزموونگەری داوە لەشانۆی کوردیدا تەنانەت لەسەر ئەزموونەکەی خۆشی (چیرۆکی باخچەی ئاژەڵان) وەستاوە، ئەو کتێبە بەیەکەم کتێبی زانستی کوردی دادەنرێت لەبارەی شانۆی ئەزموونگەری کوردیدا، هەروەها شەماڵ عومەر لەرێگەی ووتارە ڕەخنەییەکاندا ویستوویەتی دیدی خۆی بۆ شانۆ ڕوون بکاتەوە، ئەو لەتەك نیگار حەسیب چەند نووسینێکی بلاّو کردەوە لەبارەی تێگەیشتنیان بۆ دەنگ لە شانۆدا، ئێمە لەکتێبی (شانۆی پۆست مۆدێرنیتی) لەسەر ئەزموونی کارکرنی شانۆی ئەزموونگەری کەرکوك وئاسۆو تێڕوانینەکان بەتایبەت لەسەر ئەو پرۆژەی دواتر بەناوی (سۆسیۆلۆژیای شانۆ/ میتۆدی: دەنگ میتا حیکایەت) کە وەك میتۆدێك بۆ ئەزموونەکانی تیپەکەمان نووسرابوو، بەلاّم لەپاڵ ئەوەدا ئەوەمان بیر نەچووە، کە پێویست

بوو ناوه دیارەکانی شانۆی ئێمە قسەیان لەسەر کاری خۆیان هەبوایە، بۆچی لەکاتی خۆی (بەهەشتی عوسمان چێوار، بەهەشتی عومەری عەلی ئەمین، سەعدون یونس، تەلعەت سامان، سەلمان فایەق، سەفوەت جەراح، جەلیل زەنگەنە، جیهاد دڵپاك، د. فازل جاف) ئەزموونی خۆیان تیۆریزە نەکردو لەبارەی ئەو ئەزموونە هەڵوەستەیان نەکرد، بەشێکیان پەیوەست بووە بەو مەعریفەیەی ئەو ناوانە هێندەی کێشەی بەرهەم هێنانی نمایشیان هەبووە هێندەی بیریان لەو لایەنە نەکردۆتە، بەشێکیتری پەیوەندی بەوە هەیە تا ئەو سالانەی دوایی شانۆکاری کورد پێی وابووە نابێت خۆی لەسەر ئەزموونی خۆی قسە بکات، لەکاتێکدا کەسێکی وەکو گرۆتۆفسکی تا خۆی قسەی لەسەر کارەکانی خۆی نەکرد کەس ئامادە نەبوو لەبارەی کارەکانیەوە هیچ بنووسێت، بەشێکیان هۆیەکەی ئەوە بوو سەرچاوەیەکی تیۆریان نەبوو بەلاّم کاتیّ شانۆکارەکە لەبارەی کارەکەی و چۆنیەتی ئیشکردنی لەشانۆدا دەدوێت بۆ ڕەخنەگر ئەو قسەکردنە وەك ئارگۆمێنتێك بۆ ئەو ئەزموونە سەیر ئەکرێت، بۆ ئەو نەوەیەش ئەو قسەیە هەر ڕاستە بۆچی (هیوا فایەق، میدیا رەئوف، ئەرسەلان دەروێش، ئومێد حوسێن، کامەران رەئوف، مەهدی حەسەن، سدیق حوسێن، یوسف عوسمان، رزگار ئەمین، فرمێسك مستەفا، رووبار ئەحمەد) زۆر ناوی تریش بێدەنگن لەئاست ئەزموونەکانی خۆیان، ئەو بێدەنگیە وای کردووە ئەو ئەزموونانە نەکەونە ناو پرۆسەی خوێندنەوە بێدەنگی ئەو ناوانە نە لەخزمەتی خۆیانەو نە لەخزمەتی بزووتنەوە شانۆییەکەیە.

شانۆی نەتەوەیی بانگەشەیەك بۆ کۆتایی:

بۆ ئەوەی هێلی ئەو بازنەیە تەواو بکەین ودڵنیایی مردنی ئەو عەقڵە لەشانۆدا بانگەشکردن بۆ دەزگایەکی شانۆیی بەناوی شانۆی نەتەوەیی بووە بە کارێکی پێشنیارکراو، ئەوە لەبنەڕەتدا پێشنیارێکی سەرە مەرگە بۆ کۆتایی شانۆ، چونکە ئەو پرۆژەیە.. پرۆژەیەکی درەنگ وەختەو توانای پێشنیارکردنی بەر لەسەدەی بیست کۆتایی پیّ هاتووە.

یەکێك لەتراژیدیاکان لەوێوە دەست پێدەکات ئەو دەمەی جیهان دەرگا لەکولتورە جیاوازەکان دەکاتەوەو پرۆژەی شانۆی فرە کولتوری تەواوی شانۆکانی دنیا داگیر دەکات کەچی ئێمە لەسەرەتای سەدەی بیست و یەك دەمانەویّ دەرگا لەسەر کولتورەکانیتر دابخەین و لەناو هەستە فانتازیاکانی نەتەوە خۆمان بخنکێنین، ئەوە تەنها خەونی ئەوانەیە کە لەناو هەستی رووکەش بڕوایان بەوە هێنا ئەو شانۆ ئاست لاوازەیان خاوەنی شوناسی کوردیە، هەر کاتێك قسە لەپەیوەندیی نێوان شانۆ وشوناس کرا ئەو کاتە ئاستی تێگەیشتنی ئەو شانۆکارە بەرەو ڕووی شانۆ ئەزانیت، ئەو دەمەی شوناس بۆ شانۆکار بریتی بێت لە خول خواردن بەناو کەلەپوور دەبێت بزانین ئەو شانۆکارە لەناو ڕابردوو ناتوانیّ بێتە دەرەوە، چونکە کولتوری گۆڕیووە بە کەلەپوور، کولتور لەئێستادا لەگەڵمان دەژیێت، بەلاّم کەلەپوور سەرباری ئەوەی بەشێکە لەناو کولتور سەر بە زەمەنی ڕابردووە، لێرەوە ئینتیماکردنەوە بۆ ئەو زەمەنە بەناوی شانۆی نەتەوەیی لەڕاستیدا تەسلیمکردنەوەی شانۆیە بۆ دامەزراوە تەقلیدیەکان، بەوەی شانۆ لەدەستی داهێنەران دەربکرێت و ببەخشرێت بەچەند فەرمانبەرێك کە لە ئامادەباشین بۆ خانەنشینی، ئەو پرۆژەیە ناتوانیّ خەونی زیندووبوونی بۆ شانۆ پیّ بێت کاتی خۆی بەهەشتی ئیبراهیم چێوار لەکۆنفرانسی شانۆی سالار کە ئەو پرۆژەیان ئەخستە دەنگدانەوە بەیەکەوە لەهۆڵەکە دانیشتبووین پێی ووتم "سەد

سالێتریش شانۆی نەتەوەیی هەبێت من و تۆ وکەسانیتر هەیە کە نەبنە ئەندامی" ئەوە مانای وایە کە ئەوانەی لەتێگەیشتنیان بۆ شانۆ کە شانۆ بە دامەزراوێکی کولتووری و مەدەنی تێدەگەن قەت ئامادە نین بچنە ناو هیچ پرۆژەیەك بەناوی شانۆی نەتەوەیی، ئەوانەی ئینیتما بۆ ئەو پرۆژەیە دەکەن تەنها ئەوانەن لەکار کردن بڕاونەتەوەو بەوەهمی لاساییکردنەوەی ئەگەرو دامەزراوەکانی شانۆی عیراقی ئەژین، کە چیتر بزووتنەوەی شانۆییمان ناکرێ چاوی ئومێدی ببڕێتە شانۆی عیراقی، چونکە چیدی کۆمەڵگای کوردی زیندانێك نیە بەعس هەموو دەرگاکانی لەسەر داخستبێت، ئەمرۆ ئەو کرانەوەیەی بەسەر دنیا ئامادەیی هەیە هەموومان وەك یەك ئەتوانین بەدوای کەشف کردنی نەزانراوەکان بین، خۆمان لەناو هەستە فانتازیاکانی نەتەوە بۆ شانۆ نوقم نەکەین، ئەوەش گومانکردنە لە مەعریفەی تۆز لێنیشتوو پێویستمان بەوەیە گومان لەو مەعریفە شانۆییە بەسەر چووە بکەین و بەرەو مەعریفە جیاوازەکان ئەوانەی ئاراستەی فکری جیاوازیان هێنایە دی، کە لەپرۆژە ئەزموونکاریەکەی پیتەر بروك ناوی نرا شانۆی فرە کولتوری، چونکە ئەمڕۆ پەیوەندی نێوان شانۆکاران ئەتوانێت سنووری کولتورو وولاتان ببڕێت بەهۆی ئەوەی پەیوەندیەکان تەواو لەیەك نزیك بوونە، کرانەوە بەڕووی دنیا ئەتوانێت شانۆکاری کورد تێبگەیەنێت لەوەی شانۆ لەدنیادا لە چ ئاستێکە، بەلاَم کێشەکە ئەوەیە شانۆکاری کورد بەدرێژایی زەمەن فۆڕمێکی بۆ شانۆ پێیە، نایەوێ بگۆڕێت وهەر جۆرە کرانەوەیەك بەسەر خۆی قبوولْ ناکات، ئەوانەش لەژێر ناوی ڕەسەنێتی و ناسنامەی نەتەوەیی بەجێ دەگەیەنێت، دەنا کەی ڕاستە لەم ڕۆژگارەدا خەونی دامەزراندنی دەزگایەکمان هەبێت بۆ شانۆی نەتەوەیی، ئەو کۆمیدیایە تەنها ئێمە مومارەسەی دەکەین، دیارە من بۆ خۆم کاتێ کار دەکەم ناتوانم بیر لەوە بکەمە کە دەبێ واکار بکەم کە شانۆی کوردی لە چ ئاستێکە؟ هێندەی ئەو پرسیارە لەخۆم دەکەم: شانۆ لەجیهاندا لە چ ئاستێکە؟ ئایا ئەوەی ئەنجامی دەدەم لەناو سەرچاوەو تیۆرە سەرەکیەکانی شانۆی جیهانی شوێنێکی هەیە یان هەرەمەکیەتە؟ ئایا ئێمە لە کارکردن دەچینەوە سەر تێگەیشتنە زانستیە میتۆدیەکان؟

ئەگەر ئاوامان کرد یانی نامانەوێت لەشانۆی جیهانی خۆمان دابڕین بەتایبەت ئەمرۆ زۆر بەئاسانی ئەتوانین بەزۆر شت بگەین، پێویستە لێرەدا ئەوەش ڕاست بکەینەوە کە میتۆدی زانستی ئەوە نیە کە بڵێین ستانسلافسکی ئاوا ئەکتەر دەخاتە سەر شانۆ، بەڵکو ئامادە بوونی تۆ لەناو میتۆد چیە؟ تۆ چی لەگەڵ میتۆد ئەکەیت تا بوونی تۆ وون نەکات؟ ئێمە لەئەنجامی چوار ئەزموونی دواییمان (یادەوەری دەنگ، ئۆدیبی زەردەشت، حیکایەتی لم، ئەنتیگۆنای قەلاّ) نووسینێکمان نووسی کە تیۆریزەی ئەو چوار ئەزموونە بوو بەناوی (سۆسیۆلۆژیای شانۆ: میتۆدی دەنگ میتا حیکایەت) چۆنیەتی ئیشکردنی ئێمە بوو لەدەنگ، کە دیارە پێش ئێمە دەنگ لە شانۆدا ئامادە بوونی هەبوو، لای گرۆتۆفسکی بنەمایەکی ئەزموونەکەی بووە دواتر لای باربا، هەروەها لە ئەزموونەکانی لابۆری شانۆی لالش دەنگ سەرچاوەیەکی سەرەکیە، بەلاّم ئێمە لەم میتۆدەدا دەست نیشانی چۆنیەتی ئامادەبوونی دەنگ لای خۆمان کردووە، کە دواتر ئەو میتۆدە بوو بە بەشێك لەکتێبی (شانۆی پۆست مۆدێرنیتی) مەبەستمان لەوەیە لەئیشکردنەوە لەمیتۆد نابێت وابەستەی ڕاستەوخۆی میتۆد بیت، بەڵکو ئیشکردنەکە دەبێ بە شێوەیەك بێت کە سەرەنجام وەك مایەرهۆڵد چۆن توانی شانۆیەکی نوێ دابنێت کە لە شانۆی ستانسلافسکی جیا بێتەوە،

یا تایرۆف لە شانۆی ژوور، ئەگەر وامان نەکرد میتۆد هیچ سوودێك بەئێمە ناگەیەنێ جگە لەوەی دەمانەوێ خەریکی ووتنەوەی کتێبێکی سەردەمی کۆن بین کە ناتوانین لەزمانی نووسین و ڕێنووسەکەی تێبگەین تەنها دەمانەوێ بە کتێبێکی گرنگی دابنێین، گرنگیەکەشی ناگەڕێنینەوە بۆ ناوەڕۆکەکەی بەڵکو دەیگەڕێنینەوە بۆ تێنەگەیشتنمان.

دەزگای شانۆیی وبەرهەمهێنانی فەرمانبەرو مامۆستا:

لەنێو دامەزراوە رۆشنبیریی و پەروەردەییەکانمان دوو دەزگامان هەیە توانای بەرهەم هێنانی شانۆکاری تیایە، بەڵام ئێمە لەبڕی شانۆکار فەرمانبەرو مامۆستای سەرەتایی تیا بەرهەم دێنین.

یەکێکیان بەڕێوبەرایەتی هونەری شانۆیە، ئەم دەزگایە رۆڵێکی زۆر خراپی بینیووە لەبەرامبەر شانۆدا، دیارە بەڕێوبەرایەتیەکی لەم شێوەیە بە فەرمانبەری شانۆ بەڕێوە ناچێت، بەڵکو پێویستی بە شانۆکاری بەتوانای خاوەن پرۆژەیە، کارەکانی ئەم بەڕێوبەرایەتیە بووە بە بۆنەیەکی فەرمی بەوەی لەجەژنی جیهانی شانۆ ئاهەنگ و شەوچەرە ساز بکات و بروانامەو دیاری ببەخشێتە چەند شانۆکارێك هەروەها ئەگەر پارەکەی لێزیاد بوو ئەوا بیدات بە فیستڤاڵێکی شانۆیی، ئیدی ئەو بەڕێوبەرایەتیە وەك هەر فەرمانگەیەك کارەکانی بەڕێوە دەبات، با نموونەیەك بە بەڕێوبەرایەتیەکەی هەولێر بێنینەوە، هەمیشە ئەو بەڕێوبەرایەتیە پەیوەست بووە بەدۆخە سیاسیەکەوە، بەهۆی ئەوەی چۆن ئیدارەکان گۆڕاون ئاوا ئەو فەرمانگەیە بەڕێوبەرەکانی گۆڕاون، دوای ئەوە گرفتێکیتر رووبەرووی بۆتەوە گرفتی شارچێتی، ئەو گرفتە فەرمانبەرەکانی خولقاندیان، کە پێویست وایە فەرمانبەرەکان بگوازرێنە بۆ فەرمانگەی ترو دەرفەت بە شانۆکاران بدرێت لەو دەزگا شانۆییە کار بکەن، نەك هەمیشە بەرهەم هێنانی فەرمانبەر ببێت بەکاری ئەو دەزگایە.

لەپاڵ ئەوەدا دەزگایەکی ترمان هەیە ئەویش پەیمانگای هونەرە جوانەکانە، ئەو دامەزراوە توانای بەرهەم هێنانی شانۆکار دەگۆڕێت بۆ مامۆستای قوتابخانەکان، بەوەی وانە تیۆریەکانی وەکو کوردی و ئینگلیزی وعەرەبی تێکەڵی وانە شانۆییەکان بووە، ئەوەش لەبڕی بەرهەم هێنانی شانۆکار دەبێتە بەرهەم هێنانی مامۆستای کوردی وعەرەبی بۆ قوتابخانە سەرەتاییەکان، لەکاتێکدا دەبێت ئەوانە دوای دەرچوونیان لەناو بەڕێوبەرایەتی هونەری شانۆ درێژە بەکاری شانۆیی بدەن، ئیشکالیەتەکە لێرەدایە دەرچووانی پەیمانگا دەکرێن بە مامۆستای سەرەتایی وفەرمانبەرانیش لەسەر بەڕێوبەرایەتی شانۆ دائەمەزرێنرێن.

ئەوە جگە لەوەی وانە تیۆریەکان زاڵ ئەبن بەسەر وانە شانۆییەکان، وانە شانۆییەکانیش وەك تیۆر بەمانای ووشەکە بوونی نیە وەك چۆن میتۆد وەك فۆرمێکی زانستی جێگای گومان کردنە، چونکە ئێمە ناتوانین تیۆریانە کار بکەین کاتێ نەتوانین رەخنەمان لەتیۆر هەبێت، ئەو دەمەی بتەوێ لەتیۆری برێخت بۆ شانۆی داستانی کار بکەیت، ئەوەندە بەس نیە ئەوانەی برێخت ئەیڵێت تۆ بێی جێبەجێی بکەیت، بەڵکو ئەوەی لەتیۆر گرنگە ئایا فکری ماتریالیزمی دیالەکتیك کردەی نامۆبوون ئەخوڵقێنێ؟ یاخود هەر پرۆسەیەك کە هەڵگری هەر ئایدیایەك بێت؟ ئاخۆ فکرێك کە نەتوانێ گومان بخوڵقێنێ دێتە ناو کردەی

نامۆبوون؟ ئەو پرسیارانە ڕەنگە زۆر سەرەتایی بن لەبەرامبەر تیۆردا جا ئاخۆ خوێندکار بەو زانستە سەرەتاییەی خۆیە تا چەند لە بابەتە فکریەکان ئەتوانێ حاڵی بێت؟ زۆرترین جار ئەبینین چیخۆف ئەبێتە کارنامەی خوێندکاران، زوو مامۆستا ئەوە لای خوێندکارەکەی درووست ئەکات کە لەتێڕوانینی واقعی دەروونی دەبێت ئەم تێکستە بۆ شانۆ دەربهێنێت، بەڵام ئەو تێڕوانینە کامەیە کە ئەتوانێت ئەوانەی ستانسلافسکی کردی بە بنەمای کۆنکرێتی لەناو تیۆر ئەو دژایەتی بکات، لەپێناو خوڵقاندنەوەی تیۆر نەک دژایەتی کردنەوەی، ئێمە لەو دامەزراوە خوێندکار فێری تیۆرو میتۆد ناکەین تا دواجار داوای ئەوەی لێ بکەین کە دەبێ تیۆریانە کاربکات، ئاخۆ مامۆستاکە خۆی لە تیۆر تێگەیشتووە تا خوێندکارەکەی بە تیۆر مەحکوم بکەین، ئایا ئەو خۆی ئەزانێ دەقێکی سترێندبێرگ میتۆدیانە بخوێنێتەوە، تا خوێندکار لەژێر دەستی فێری چۆنیەتی تێگەیشتن لە میتۆد بێت، بۆیە سەرەنجام ئێمە ئەبینە خاوەنی کۆمەڵە خوێندکارێك کە بڕوانامەی دەرچوونی وەرگرتووە لە پەیمانگا تا ببن بە مامۆستای خوێندنگایەکی سەرەتایی وانەی کوردی و عەرەبی بڵێنەوە نەوەك لەگەڵ وەرگرتنی بڕوانامەکانیان ببنە شانۆکار.

هەڵبەت لەگەڵ ئەوەشدا چەندین پەیمانگای هونەرە جوانەکان لەشارەکان کرانەوە، بەوەش جارێکیتر ئیشکالیەتی شانۆ قووڵتر بۆوە، چونکە کردنەوەی ژمارەیەکی زۆر پەیمانگا لەشارەکانی کوردستان توانای ئەوەی نیە بەربەست لەبەردەم ئەو کێشانە دابنێت بەهۆی ئەوەی ئەو سیستەمەی خوێندن سەر بەهەمان ئیشکالیەتی دۆخە شانۆییەکەو سەرچاوە زانستیەکانە، ئێمە جگە لەوەی لەڕێگەی پەیمانگاوە لەشکری شانۆکار زیاد ئەکەین لەشکرێك توانای شەڕکردنی نیە لەگەڵ دنیا ناتوانێ جەنگ لەپێناو جوانی بەرپا بکات، هێندەی ژمارەمان بۆ زیاد دەکات، چونکە لەلایەك خۆی لێ دەبێ بەداهێنەر وکەس ناخوێنێتەوە، لەلایەکیتر پێی وایە ئەو کارانەی لەگەڵ هاوڕێ خوێندکارەکانی کردوویەتی لووتکەی داهێنان بووە، ناشتوانێ کەس بخوێنێتەوە چونکە پێی وایە ئەوانیتر لەخوار ئاستی ئەون، ئەویش پێویستی بەخوێندنەوە نەماوە، چونکە لە پەیمانگا (5) ساڵ بە شێوەیەکی زانستی شانۆی خوێندووە، بەڵام ئەو نازانێت ئەو شێوە زانستیە ئەلف و بایەکی مەعریفەیە ئەو هێشتا زانستیانە نەیتوانیووە بخوێنێت و فێر بێت و دنیا ببینێت، ئەو کارەکتەرەش کە مامۆستایە وێنەی شکستی خۆی لەکاری شانۆیی لەناو پەیمانگا دەگوێزێت بۆ مامۆستایەکی فێرکاری شانۆکار، دیارە ئەو قسەیە شێوەیەکی ڕەهای نیە بۆ مامۆستای پەیمانگا هێندەی بەشێکی زۆر لەو کارەکتەرە وای کردووە مامۆستا داهێنەرەکان یا پەیمانگا بەجێ بێلن یاوەکو ژمارەی کەمیان لەناو پەیمانگا نەتوانێ ئەو وێنە ڕاست بکاتەوە، چونکە جەهل ژمارەیەکی زۆری لەناو پەیمانگاکان وەك مامۆستا و فێرکارو شانۆکار دەرکەوتوون.

بینەرو هاوکێشەی شانۆ:

ئامادەبوونی بینەر بەشێکە لەتەواوبوونی هاوکێشەی شانۆ، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە ئایا بەژمارەی بینەر شانۆ لەو ئاستەنگانەی ئەمرۆ دەربازی ئەبێت؟ ئەوە ئیشکالیەتە لەشانۆدا، چونکە ناتوانین ژمارە زۆری بینەر بکەینە پێوانەی سەرکەوتن، ئێستا نەریتێکی خێزانی لەناو شانۆی ئێمەدا هەیە شانۆیەك ئەکرێت

بۆ پێکەنین و کات بەسەر بردن نە شانۆی کۆمیدیەو نەشانۆی بازرگانی، بەڵکو کۆمەڵێك نوکتە و قسەی پێکەنیناوی تیا دەگێردرێتەوە بینەران بە پلیتیش ئەچنە ژوورەوە چەندین مانگ نمایش بەردەوام ئەبێت خێزانەکان ڕووی تێئەکەن بەلأم ئەو ژمارە زۆریە چ پەیوەندیی بە شانۆیەکی زیندوو هەیە؟ زەرووره کاره شانۆییەکانمان بتوانێ بینەرێکی زۆر بۆ خۆی ڕابکێشێت، بەلأم کاتێ ئەو بینەرە چێژ لە شانۆیەکی ئەزموونگەری وەرناگرێت دەبێ پێشنیاری هەڵبژاردنی شوێنی بچووك بۆ شانۆ بکرێت وەك ئەوەی ئێمە قشڵەو قەلأی کەرکوکمان هەڵبژارد بۆ شوێنی نمایشەکانمان ئەو واقیعە توانیشی ئەزموونی جیاوازمان بۆ بێنێتە دی، تا ئەو دەمەی هەست دەکەین ژمارەی بینەرەکانمان زیاد دەکات وئەتوانین شانۆکان ببەینەوە بۆ هۆڵە گەورەکان، چونکە بابیرمان نەچێت شانۆ لەکۆمەڵگای ئێمەدا بوونی نەماوە، ئەوەی هەیە پرۆژەی چەند گرووپێك و چەند شانۆکارێکە، کە کاری ئەوانەش زۆر سەختە، چونکە دەبێ شانۆ لەناو کۆمەڵگا بنیات بنێینەوە، ئەوەی هەبوو تەنها مێژوویەکە.. دەکرێ ئەو مێژووە بۆ ئێمە ببێت بە زەمینەیەکی پتەو، بەلأم پێویستە شانۆی ئەمرۆمان گوزارشت لەمرۆڤی ئەو سەردەمەمان بکات، هیوادارم ئەو قسەیە بەوە لێك نەدرێتەوە کە بانگەشە بۆ شانۆیەکی لاسایی کاری بکرێتەوە بەناوی واقیع، بەڵکو چۆن بەشێوازی جیاواز گوزارشت لە خەون و ئازارو شادیەکانی مرۆڤی کۆمەڵگا بکات، شانۆی ئێمە زەمەنێکی درێژ بەناوی گوزارشت کردن لەهەستی کوردبوونمان ویستوویەتی شانۆ لەناو ئایدیۆلۆژیا بخنکێنێت، شانۆیەك بۆ ئەوەی شوناسی خۆی هەبێت پەنای بردووە بۆ جل وبەرگی کوردی و ووتەزای مەبەستدار، کاتێ پێشنیاری شێوازی جیاواز وچارەسەری جیاواز دەکەین، یانی ئەتوانین شانۆکەمان رەسەن بێت و هەڵگری شوناسی کوردی بێت بەبێ ئەوەی جل وبەرگی کوردی و تەنانەت زمانی کوردیش تیایدا بوونی هەبێت، ئەوە داواکردن نیە بۆ ئەوەی شانۆ وابێت، بەڵکو ئەگەر نمایشێك بەو شێوەیەش بێت ئەتوانێت زۆر کوردی بێت و بینەر بەرەو ڕووی بچێت کاتێ هەست بکات جولەو دەنگ گوزارشت لەو دەکەن.

پێویستە شانۆکاریش بەرەو ئەو دیدوتێڕوانینە کار بکات کە لەگەڵ خەمی مرۆڤی ئەم کۆمەڵگایە یەکبگرێتەوە، بەلأم کاتێ باس لەخەمی ئەم مرۆڤە دەکەین مانای وانیە دنیای واقعی بۆ بگوازینەوە بۆ سەر شانۆ، هێندەی ئەوەی نیشاندەین ئەوەی خۆی لەژیاندا خاوەنیەتی و نایبینێت و سەتەلایت و میدیاکان ناتوانن بۆی دەربخەن، ئەوە شانۆیە ئەتوانێ ئەو گوتارە مرۆییە دەربخات، بینەریش پێویستە درکی ئەو راستەیە بکات کە شانۆ دامەزراوێکی کولتوری و مەدەنیە، بینەر پێویستە بتوانێ پشتگیری تەواو لە شانۆکار بکات، بەواتایەکیتر هەریەك لەو دوانە شانۆکارو بینەر بەیەکەوە ئەتوانن شانۆ بنیات بنێنەوە، لەئێستا بوونی لابۆرێکی شانۆیی کە مەشقی ئەکتەری تیا بکرێت و دواتر شانۆشی تیا نمایش بکرێت ژمارەی بینەر ئەگەر بەو رادەیەش نەبێت ئەتوانێت سەرەتایەکی باش بنیات بنێت بۆ بینین و گفتوگۆ و دەیالۆگ، کە دواترئەو ئەزموونە بگوازرێتەوە بۆ هۆڵی فراوانتر، هەروەها بوونی چەندین نێوەندی توێژینەوەی شانۆی کولتوری هاوکاریەکی پتەوی شانۆکار ئەکات بۆ ئەوەی بتوانێ مەعریفەی جیاواز بناسێت وشانۆش لەناو ئاگاییەکی فرەیی بناسێن، کاری ئەو نێوزەندی توێژینەوەییە لەهەردوو

بواری تیۆریی وپراکتیکی کار بکات لەبوونی دوو تیپی شانۆیی یەکێکیان گرووپێکی ئەزموونکاریانە بێت، هەروەها بوونی ماڵپەڕی شانۆیی و گۆڤاری شانۆیی وزنجیرەی چاپکردنی کتێبی

شانۆیی بگرێتە خۆی، چونکە ئەوەی لە ئێستادا شانۆی سالار ئەو کارەی لەئەستۆ گرتووە کاری حکومەتی هەرێمی کوردستانە هەموو پشتگیریەکی بکات بۆ گۆڕینی بۆ ئەو نێوەندە شانۆییە، بەهۆی گۆڕینی کارەکانی بۆ دەزگایەکی شانۆیی سەربەخۆ.